

ПЕРМАНЕНТНО ОБРАЗОВАЊЕ КАО ДРУШТВЕНИ ИМПЕРАТИВ МОДЕРНЕ ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ

Сажетак: Нови друштвени пореци, напредак савременог друштва, раст знања, развој науке, технике и информатике довели су до многих промена у животу данашњег човека. Потребне савременог друштва захтевају свестрано образованог појединца који ће се перманентно образовати, који је спреман да прати промене постмодерног света у савременом техничком и научном развоју и који поседује разне демократске и социјалне вештине неопходне за партиципацију у савременом демократском друштву. Да би перманентно учили и развијали способности потребне за живот и рад важно је ученике током школовања оспособити за проналажење и селекцију битних и поузданих информација. Како би пратио сва достигнућа у области којом се бави у животу, након завршене школе, неопходно је да се самообразује. Да би после завршене школе могао да се самообразује, мора бити оспособљен за самосталан рад, самостално стицање знања и самоучење, спреман да преузме одговорност за себе и своје поступке и да научи да сарађује. Стога се од модерне школе очекује да, од раног школског узраста, својим програмима и наставним процесима обезбеди планско и систематично осамостаљивање ученика, а то је могуће уколико се у току школовања комбинује поучавање наставника са самоучењем ученика, са тенденцијом да поучавање све више прераста у самоучење, тј. учење уз туђу помоћ у учење без ње.

Кључне речи: перманентно образовање, самообразовање, самостални рад, самоучење

Увод

Време у коме данас живимо представља најдинамичнији период људског постојања које одликују: брзе промене, бројне противуречности, сложени идејно-политички и друштвено-економски односи, свакодневни развој науке и техничке, технолошке иновације, информационо-комуникациони напредак. Убрзана акумулација знања рефлектује глобалне промене читавог друштва. Свакодневно повећање обима знања и лак и једноставан

¹ ljubisavljevic.dr@gmail.com

начин долажења до њих омогућавају брзо сазнавање бројних, нових и занимљивих чињеница. Средином прошлог века светско знање се удвостручавало за мање од 5 година, а данас су потребне 2 године. Услед „експлозивног“ повећања информација дешава се да се оне нагомилавају великом брзином, зато је човек постмодерног света у великој дилеми када је у питању валидност, тачност и поузданост информација. Будући да информације застаревају великом брзином недоумица је и колико је човек данас способан да их прати, с обзиром на своје знање и образовање. У оваквој ситуацији необузданог развоја људског сазнања не можемо очекивати да ће једном стечено знање бити применљиво и у употреби током читавог живота. Потребне савременог друштва захтевају свестрано образованог појединца који је спреман да прати промене постмодерног света у савременом сазнајном, научном и техничком развоју. Такође је важно да тај појединац поседује разне демократске и социјалне вештине неопходне за партиципацију у савременом демократском друштву. Основни квалитети савременог човека огледају се у његовој способности проналажења новог и квалитетног знања, критичкој селекцији битних и поузданих информација као и примени одабраног знања у новим ситуацијама. Зато је важно да појединац поседује способност успешног комуницирања, разумевања за различитост, самомотивацију и самопоуздање (Суботић, Гајић, Лунгуков, 2011).

Утицај глобализације на значај школе

Успешност друштва и појединца мери се степеном спремности да се брзо и успешно прилагоди захтевима тржишта којим владају образованост, стручност, знање, висока технологија, иновативност.

Бројна футуролошка истраживања из различитих области говоре о брзим и непредвидивим друштвеним и тржишним променама подстакнутим свеопштом глобализацијом. Глобализација представља економске и политичке промене настале крајем XX века. То је процес повезивања локалног, регионалног и глобалног, стварање светског тржишта и уједињавање светске заједнице. Међутим, последњих година глобална светска криза потреса најбогатије земље и најмоћнија предузећа. Технолошке иновације, Интернет, конкурентност тржишта, снага медија и сл. омогућавају свакодневну, немилосрдну конкуренцију. Пет најтраженијих занимања данас, пре само 5 година нису ни постојала, а предвиђа се да 60% занимања и професија које ће бити потребне наредних деценија још увек нису познате (Гајић, Лунгулов, 2012). Највећа потражња савременог тржишта рада је за појединцима који су спремни да уче и напредују током читавог живота. Зато је предуслов опстанка у савременом свету правовремено прилагођавање изазовима модерног друштва, савременим трендовима и потребама тржишта. Императив

савременог друштва је перманентно образовање у коме се неписменим неће сматрати онај ко не зна да чита, већ онај ко не зна да учи. Све ово иде у прилог важности развоја људских ресурса, путем образовања и самообразовања, појединачног усавршавања и целоживотног учења.

Школа и образовни систем одувек су имали важну улогу у развоју људског друштва, а њихова улога је посебно важна у времену брзих, галопирајућих промена. Међутим, без обзира на значај који је имала на почетку она данас наилази на бројна супротстављена размишљања, противуречности и неслагања. Иако је у тренутку појављивања била револуционарно откриће, сложени друштвано-економски и политичко-идејни односи пред школу су постављали захтеве које она, често, није могла да задовољи. Све чешће имамо заговорнике десколаризације друштва, који сматрају да је школа у великој, безизлазној кризи, а по Ивану Илићу „школа омета формирање 'слободне личности'... због тога је треба укинути“ (Ђорђевић, 1981: 19). Неки аутори сматрају да су проблеми образовања главни извори глобалних општељудских проблема. Н. Н. Пахомов, анализирајући кризу образовања сматра да је можда „баш школа најопасније место, најболнија зона савремене цивилизације, јер представља једну посебну замку, која се ставља испред човечанства на свом историјском путу... Садашња школа, пре, прави тоталну гужву у култури и доноси бешчовечна знања“ (*Философия образования для 21. века*, 1992: 18–31).

Анализирајући данашњу школу Ратковић истиче да она „гуши иницијативу ученика и наставника“, да развија „ропство духа“, да је велики број наставника „успаване интелигенције“, да су наставни програми, који су често претрпани некорисним и превеликим захтевима према ученицима, *хиперпрограми*. Решење види у „реструктуризацију школе“ – уместо реформе; неопходности постојања „тим-менаџера“ - људи који мисле, људи од акције; иновирају знања наставника и подстицају да прихвате промене и примене их у пракси. Једном речју стваралаштво у школи зависи од неговања *хомо креатора* (Ратковић, 2010).

У савременом друштву десила се *криза школе* као последица системске тромости, херметичности, престандардизованости, а Гласер (Glasser) данашњу школску праксу назива *школање*. Чињеница је да су многобројне промене постмодерног света неминовно довеле до промена у животу данашњег човека, самим тим и до промена у систему школства, тако да у данашњој школи нема места *школању*. Од *школе новог века* се очекује да користи савремене методе учења и поучавања којима ће подстицати креативност, али и да развија критичко мишљење и истраживачки дух, да се бави откривањем и истраживањем, да подстиче и подржава ученике, да их усмерава ка одређеном циљу и личном усавршавању, да тежи развоју ученика у складу са његовим интересовањима и могућностима и да *школа престане да буде једино место учења*.

У складу са тим неки сматрају да је „школа данас *живи организам* са многим специфичностима које јој дају непоновљив идентитет, који се остварује радом, стилем, успјешним методама, начином живљења и рада ученика и наставника у њој. Идентитет данашње школе нема обиљежје статичности. То је динамичан процес који захтијева трајно улагање напора свих актера везаних за реализацију васпитно-образовних циљева и задатака“ (Михајловић, 2009: 9).

Модерна школа подразумева „окретање и усмјеравање према примарним изворима знања и социјалним облицима стваралачког рада, умјесто секундарним врелима, средствима и помагалима за пасивно учење и поучавање“ (Пивац, 1995: 36). У модерној школи васпитно-образовни циљеви „обухватају потребе, намере, жеље и идеале одређеног друштва и одређеног времена, знања су корисна само ако су функционална и ако подразумевају повезивање у целовите системе којима ученици треба да овладају. Од школе се очекује да омогући стицање функционалних знања, да негује тимски дух, кооперативне облике рада, да развија способност за доношење брзих одлука“ (Милутиновић, 2008). Сходно томе, променио се и однос наставник-ученик-наставни садржај. „Наставник више није једини извор знања, циљ наставе и васпитања није парцијално усвајање научних чињеница и генерализација, ученик постаје центар учења и образовања. Овако схваћени и прихваћени циљеви образовања уважавају императиве времена у коме живимо“ (Хавелка, 2000).

Човек новог миленијума свакодневно је засипан разноврсним информацијама које се удвостручују великом брзином. Различита истраживања међународних организација и институција показују да образовање има стратешку важност за економски и друштвени развој, тј. за развијање друштва заснованог на знању. У таквом времену, које се често назива информатичко доба, образовање добија сасвим нови правац, учитељ потпуно нови задатак, а појединац обавезу да се перманентно и доживотно образује. Ученике је неопходно оспособити за проналажење и селекцију вредних, битних и познатих информација како би перманентно стицали нова знања и развијали способности потребне за живот и рад. Да би пратио сва достигнућа у области којом се бави у животу, након завршене школе, неопходно је да се самообразује. Да би после завршене школе могао да се самообразује неопходно је ученике током школовања оспособити за самостално учење.

Самостално учење, самообразовање, перманентно образовање

Улагање у образовање је инвестиција која има далекосежне позитивне ефекте, а то су увиђале и древне цивилизације. Стара кинеска пословица каже: *планираш ли за годину дана унапред, посади пиринач; планираш ли за*

10 година унапред, посади дрво; планираш ли за цео живот, образуј људе (Гуанзе око 645. г. п. н. е).

У многим документима у свету и код нас о кључним компетенцијама појединца за 21. век укључене су компетенције везане за самообразовање. Самообразовање заузима посебно место у процесу целоживотног учења, а да би било успешно током школовања важно је охрабривати и подржавати самостално учење.

Истраживања показују да је визија друштва и школе 21. века учење и знање. *Знање је основна валута* 21. века, а *управљање тим знањем* је умешност квалитета *савременог менаџмента*. У складу са овим 21. век је назван *веком знања*. Ова чињеница подразумева да се у друштву знања мења некадашњи идеал образовања, разумевање процеса образовања, његових циљева, места и начина на који се оно одвија. Приоритети у друштву знања постаје: спремност појединца да учи и усавршава се током читавог живота, одабир и усвајање правих информација, примена стеченог знања у новим ситуацијама, развијање радозналости, критичке свести, креативности, комуникативности, самосталности, социјалних компетенција, управљање сопственим процесом учења. Право на образовање постаје фундаментално право, а доступност образовања схваћена као кључни предуслов изградње демократског друштва.

Услов успешног перманентног образовања, самообразовања и доживотног образовања је да се деца *припремају* за овај процес *од најранијег школовања*, да се *од најранијег узраста, осамостаљују у раду и учењу*, као и да *учење уз помоћ временом прерасте у учење без ње*. Да би оспособили ученике за самообразовање и доживотно образовање неопходно је у току школовања комбиновати поучавање наставника са самоучењем ученика са тенденцијом да поучавање све више прераста у самоучење. Самостално учење је стратегија у којој се ученици охрабрују да развијају вјештине и способности да размишљају и уче за себе саме (Lesli, Whitebread, 2006: 12). Самостално учење подразумева да ученици метакогнитивно, мотивацијски и активно учествују у процесу учења (Zimmerman, 1989; Riding i Rayner, 2001). Да би самостално учење било успешно од наставника се очекује да буду што креативнији организатори наставног процеса. Разматрајући систем наставе и образовања Дистервег је посебно проучавао улогу наставника. Он сматра да је улога наставника да ученика „ставља у покрет питањима, која се надовезују на снагу његове спознаје, тиме изазива његову самосталност и усмерава га непрестаним потицањем да схвати и сам формира нове спознаје и мисли...“. Истицао је да: „Лош учитељ изводи истину, а добар учи учитељ учи како истину наћи“ (према Ценић, Петровић, 2005: 181).

Изузетно важна карика целоживотног самообразовања је самоусмерено учење које се назива и отворено учење. Ово учење подразумева већу аутономију појединца када је у питању самостално управљање процесом

учења. Берман наводи да је самостално учење процес у којем индивидуе преузимају иницијативу да, са или без помоћи других, утврде своју потребу за учењем, да формулишу своје циљеве учења, да пронађу људске и материјалне ресурсе учења, изабере и остваре стратегије учења и оцене своје резултате учења (Behrman, Schwarz, 2003: 66). Појединац је уз личну одговорност у прилици да сам трага за различитим комбинацијама најделотворнијег учења и образовања.

Историјски развој појма целоживотно учење кроз различите епохе

Потребе савременог друштва захтевају свестрано образованог појединца, који ће перманентно учити и доживотно се образовати. Сам појам *целоживотно учење* развио се из сличних појмова као што су *доживотно образовање*, *континуирано образовање*, *трајно образовање*, *повратно образовање*, *образовање одраслих* и слично. Значај учења током читавог живота први пут се помиње у цивилизацији Истока, у Индији и повезује се са именима филозофа Мануа и древног социјалног реформатора и оснивача кинеске филозофије Конфучија (5. век п. н. е). Потом се идеја о целоживотном учењу јавља у античкој цивилизацији, код грчких филозофа Солона, Сократа, Аристотела, Хипократа, Бекона и других. Платон спомиње идеју целоживотног учења у свом делу *Република*. Касније се целоживотно учење разматра у делима социјалутописта Томаса Мора, Кампанеле, Овена, Фуријеа. Друштвено схватање перманентног образовања почиње у доба ренесансе, у делима Јана Амоса Коменског који човеку одређује једнаке границе *за живот и за учење*.

Прву дефиницију целоживотног учења дао је професор са Оксфордског универзитета Базил А. Јиксли (Basil A. Yeaxlee, 1883–1967), ванредни професор на Катедри за психологију, предавач и ментор на Одсеку за едукацију. Он је, у сарадњи са професором социјалног рада који се бавио образовањем одраслих Едуардом С. Линдманом (Eduard C. Lindeman, 1885–1953) осмислио интелектуални темељ за разумавање образовања као континуираног аспекта свакодневног живота (Jelić, Martić Kuran, Bosnić, 2012: 62). У периоду индустријализације класици марксизма, а посебно Владимир Илич Лењин, перманентно образовање претварају у научну концепцију чије идеје прожимају социолошке, педагошке и филозофске расправе 20. века. Посебан значај целоживотног образовања добија након Другог светског рата експанзијом образовања, када оно престаје да буде привилегија елите. Нешто касније, средином 20. века, наглим ширењем технике и електронике перманентно образовање постаје неизбежна потреба сваког појединца, посебно у индустријски развијеним земљама (Енглеска, Немачка, скандинавске земље). Значај појма

целоживотно учење превладао је на састанку 25 министара образовања западне и средње Европе, Аустралије, Канаде, Јапана, Мексика, Новог Зеланда и САД-а (Париз, 1996. године) на којем је закључено да се тиме остварује парадигматски преокрет *од образовања к учењу* који је нужан као примарни циљ свјетске образовне реформе. Такође је закључено да целоживотно учење за све треба бити водеће начело будуће образовне политике (Пастуовић, 2008: 253–254). Сагледавајући важност за друштвени развој и напредак идеје о перманентном образовању преузимају светске организације UNESCO, OECD, ПЛО. Унескова комисија је средином 20. века у свом извештају нагласила да *...перманентно образовање постаје апсолутни услов друштвеног, економског, научног и технолошког напретка*, а крајем 20. века (1997) иста комисија је у свом извештају под називом *Способност учења: наше скривено богатство*, истичући важност доживотног образовања, представила основне правце развоја образовања који се ослањају на четири стуба: 1) учење да би се постигло знање, 2) учење да би се деловало, 3) учење да би се живело заједно и 4) учење до краја живота (Шпановић, 2008).

На састанку министара Организације за економску сарадњу и развој (OECD, 2004) одређене су 4 карактеристике концепта целоживотног учења: 1) поглед на учење је најважнија карактеристика целоживотног учења, 2) фокус је на особи која учи, 3) постојање мотивације за учење је темељ за учење који се одвија континуирано читавог живота, 4) вишеструки циљеви политике образовања.

На Самиту Европског савета у Лисабону истакнуто је да су *људи највеће богатство Европе и да би стога требало да буду у жару политици Европске заједнице*, да се на основу тога *систем образовања и усавршавања морају прилагодити новој стварности 21. века*, као и да је *доживотно учење главни начин за развој грађанства, друштвене повезаности и запослености*. Према закључцима Лисабонског заседања Европског савета појам писмености 21. века далеко је шири и подразумева: нумеричку и функционалну писменост, математичку, научну и техничку културу, компјутерске вештине, знање страних језика, предузетничке способности, социјалне вештине, општу културу.

Европска комисија је 2004. године усвојила нови предлог пројекта целоживотног учења ЕУ за период 2007–2013. који подразумева учење у свим периодима живота – *Програм за целоживотно учење* (Lifelong Learning programme – LLP). У оквиру овог програма егзистирају 4 потпрограма: 1) Leonardo da Vinci (струковно оспособљавање), 2) Erasmus (мобилност студената и сарадња међу универзитетима), Erasmus Mundus (последипломске студије), 3) Grundtvig (образовање одраслих), 4) Comenius (сарадња међу школама и наставницима) .

Европски парламент и Савет Европе су 2006. године усвојили Европски референтни оквир (eng. Key Competences for Lifelong Learning – А

European Reference Framework) којим се препоручује увођење концепта кључних компетенција за целоживотно учење. Овај документ обавезује државе на које се односи да: 1) развију такав формално-образовни систем који свим младим људима омогућава да развију кључне компетенције до нивоа који их чини опремљеним за сналажење у свету одраслих и који ће чинити добру основу за даље учење и рад; 2) поклоне адекватну пажњу развоју мера подршке оним младим људима, који због личних, социјалних, културних или економских околности, немају једнаку шансу да се школују; 3) омогуће одраслима да даље, током читавог живота, развијају стечене кључне компетенције; 4) обезбеде одговарајућу инфраструктуру, неопходну за наставак образовања одраслих, као и процедуре валидације и евалуације; 5) успоставе кохерентан однос између запошљавања, социјалне, културалне и осталих политика, али и да подрже социјална партнерства и сарадњу свих интересних група. Препоруке о осам кључних компетенција које се односе на целоживотно учење (Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December for lifelong learning (2006/962/EC)) су: 1) учење на матерњем језику, 2) комуникација на страним језицима, 3) математичка компетенција и основне научне и техничке компетенције, 4) дигиталне компетенције, 5) учити како учити, 6) друштвена и грађанска компетенција, 7) иницијативност и предузимљивост, 8) културна свест и изражавање.

Важност целоживотног учења је препозната и у декларацији *Болоњски процес 2020: Провођење политике целоживотног учења захтева јаке партнерске везе између власти, високообразовних институција, студената, запослених и послодаваца*. Одређујући важност учења током читавог живота за европско друштво у овом документу се истиче да је целоживотно учење предмет начела друштвене одговорности. Целоживотно учење као последицу има стицање квалификација, проширено знање и разумевање, стицање нових вештина и способности и богаћење личног развоја. Целоживотно учење омогућава стицање квалификација кроз флексибилне путеве учења, укључујући ванредно студирање као и оно засновано на раду (Komunike iz Leuvena/Louvian-la-Neuvea, 2009). Повеља целоживотног учења коју је донела Европске асоцијације универзитета омогућава користан инпут за дефинисање тог партнерства. Успешне политике целоживотног учења ће укључити основне принципе и процедуре које ће признавати раније учење на основу резултата учења и без обзира на то да ли су знање, вештине и способности стечене кроз формално или неформално учење. Целоживотно учење ће бити подржано одговарајућим организационим структурама и средствима (Ibidem). У делу учење за будућност експлицитно се истиче значај учења током читавог живота и његова важност за европско друштво. Шире учешће ће се постићи и кроз целоживотно учење као саставни део наших образовних система. Целоживотно учење је предмет начела друштвене одговорности. Осигураће се приступачност, квалитет мера и транс-

парентност информација. Целоживотно учење као последицу има стицање квалификација, проширено знање и разумевање, стицање нових вештина и способности и богаћење личног развоја. Целоживотно учење омогућава стицање квалификација кроз флексибилне путеве учења, укључујући ванредно студирање као и оно засновано на раду (Гајић, Лунгулов, 2012).

Изазови постакнути глобалним друштвено-економским токовима, тржишним потребама и трендовима условили су да се важност целоживотног образовања препозна и у нашој држави. Важност образовања, самообразовања и перманентног образовања интегрисана је у многим важним документима: Закон о основама система образовања и васпитања, 2003, Закон о основама система образовања и васпитања, 2009, Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године, 2012, Оквир националног курикулума, 2015.

Облици образовања у модерном друштву

Јасно је да без образовања нема друштвеног напретка. Образовање је један од основних стубова на којима се ослања свако друштво, држава, па и цео свет. По Нелсону Мандели *едукација је најмоћније оружје које можеш користити да промениш свет*. Савремена тржишта радне снаге захтевају нова занимања и непрестано мењање профила вештина, више знања, искуства и стручности, боље квалификације. Неопходно је да је човек модерног света способан да уочи, дефинише и креира нова решења проблема; да уме да комуницира и сарађује; да је у сваком тренутку отворен за промене и нове могућности; да је оспособљен да самостално доноси одлуке и спреман да преузме одговорност за сопствено образовање и управљање сопственим животом. У глобализацијским процесима, под утицајем тржишне економије посебна неприлагођеност појединца се огледа у информацијско-комуникацијској неписмености (непознавању бар основних програма из Microsoft Office-Word, Excel, Access), непознавању страних језика (енглеског, немачког, француског, шпанског, кинеског и др.) и неспремности да брзо реагује.

Концепт доживотног учења очекује појединца који је спреман да схвати несавршеност сопственог знања и који је спреман да се континуирано образује и прилагођава савременим облицима и изворима знања. Доживотно учење представља пун развој појединца и личне одговорности током читавог живота и у својој основи има процес учења који се одвија у свим животним ситуацијама и представља укупно животно искуство (Милутиновић, 2003: 403).

Сам процес доживотног учења почиње са институционалном образовним системом и формалним образовањем. Поред формалног образовања, током школовања целоживотно учење подразумева разне облике неформалног образовања путем стручног усавршавања, додатних обука, преквали-

фикација и курсева. То је процес сталне надоградње и повећања знања стеченог у формалном школском систему са циљем да се усаврши постојеће и стекне ново знање. Целоживотно учење подразумева интеграцију пре свега формалног, неформалног и информалног образовања, али и искуственог учења, Е-учења, учења на даљину, а све у циљу осигурања индивидуалних знања и вештина зарад унапређења квалитета живота.

- *Формално образовање* (eng. Formal education) се одвија у високо формализованој структури. То је институционално образовање које се стиче у образовним установама према наставним плановима и програмима одобрених од меродавних образовних власти. Учење је циљано и свесно, актери образовања су у обавези да задовоље формалне критеријуме. Убрзан развој науке и технологије, социјалне и економске промене које су настале крајем 60-их и 70-их година 20. века довеле су до тога да формално образовање више није могло да прати и да се прилагоди новонасталим променама.
- Зато 70-их година прошлог века образовање почиње да се одвија и ван формалног образовног система као његова допуна у облику концепта *неформалног образовања* (eng. Non-formal education). Неформално образовање се одвија у мање формалним организацијама. УНЕСКО, 1972. год., неформално образовање одређује као *организовану едукативну активност, ван формалног система, која има за сврху да задовољи потребе корисника, али и циљеве учења*. Неформално учење траје читавог живота. Најчешће је циљано, свесно и намерно и заснива се на добровољном учењу које се одвија у оквиру различитих и посебних образовних програма, временски посебно конципираних. Основни концепти на којима је засновано неформално образовање су: обезбеђивање једнаких могућности свима, друштвена укљученост, равноправност, добровољност, флексибилност програма са јасним оквирима и програмима. Типични облици неформалног образовања су семинари, курсеви, тренинзи које изводе организатори образовања у оквиру редовне школе или центри за обуку, агенције и слично.
- *Информално учење* (eng. Informal education), ситуационо, неорганизовано, ненамерно, добровољно учење. То је индивидуални облик учења, који нема формалну структуру, одвија се у свакодневним ситуацијама, мада може бити и циљано уз висок ниво флексибилности.
- *Искуствено учење* је искуствено, непланирано, ненамерно спонтано учење и стицање знања кроз свакодневне активности у процесу социјализације. Ово учење, које понекад није свесно има огроман значај за оспособљавање појединца и прилагођавање савременим трендовима тржишта.

- Све актуелнији и модернији облик учења је *учење на даљину* (eng. Distance Learning), учење путем мреже или *online* учење. Овај начин учења под слоганом: *Лакше путују идеје, а не људи* (Мандић, Ристић, 2006: 105), све је присутнији, а условљава га свакодневни развој информатичке технологије.
- *Е-учење* или е-образовање (eng. E-learning) је учење уз помоћ информационо-комуникационе технологије, тј. рачунара и Интернета. У одређењу појма овог учења они који нагласак стављају на технологији, полазе од *e-дела* у називу. Е-образовање одређују као било који облик учења, поучавања или образовања који је потпомогнут употребом рачунарске технике, посебно рачунарских мрежа темељених на Интернет технологијама. Они који нагласак стављају на образовање, учење и поучавање, полазе од *learning-дела* у називу. Е-образовање одређују као интерактиван, двосмеран процес између наставника и ученика уз помоћ електричних медија при чему је нагласак на самом процесу учења, а медији су само помоћно средство које употпуњује цео процес.

Формално образовање, које се обично стиче у школи вреднује се дипломама, а остали облици учења најчешће се вреднују сертификатима, уверењима и разним другим документима. У неким државама развијен је систем Акредитације претходног и експерименталног образовања (Accreditation of Prior and Experimental Learning – APEL).

Као што можемо видети осим формалног образовања сви остали облици учења у савременом свету одређују се као неформално образовање.

Закључак

Последњих деценија многе развијене и неразвијене државе и међународне организације, бавиле су се значајем перманентног образовања и улагањем у целоживотно учење. Перманентне и брзе промене које карактеришу модерна друштва захтевају корените промене у одразовном систему и друштву знања. Перманентно, целоживотно учење је постало битан сегмен образовања и развоја модерне цивилизације. Појединац ће опстати у друштву брзих промена уколико читавог живота усавршава своја знања и професионално напредује, прати светске промене и реагује одмах. Стицање нових знања, вештина и компетенција излази из оквира формалног образовања и прелази у различите облике неформалног, информалног и друге облике образовања. Различити облици неформалног образовања добијају кључну улогу и конкурентску предност на тржишту знања, са знањем као новом светском валутом. Зато је важно да се образовању и управљању знањем посвети посебна пажња. Државе које су на време схватиле важност

човека као највећег богатства једног друштва и зашто у њега треба улагати, као и важност образовања за укупан развој друштва данас се убрајају у најразвијеније државе света.

Литература

- Behrmann, D., Schwarz, B. (2003). *Selbstgesteuertes lebenslanges lernen. Herausforderungen an die weiterbildungsorganisation*. Bielefeld: Bertelsmann Verlage.
- Гајић, О., Лунгулов, Б. (2012). *Компетенције за учење током живота: нужни исходи високог образовања*, у Зборнику радова са 18. Међународног научног скупа „Интернационализација универзитета“, Копаоник, 27.02–01.03.2012.
- Ђорђевић, Ј. (1981). *Савремена настава – организације и облици*. Београд: Научна књига.
- Jelić, P., Martić Kuran, L., Bosnić, I. (2012). *Značaj celoživotnog učenja s osvrtom na financiranje iz fondova EU. Praktični menadžment: Vol. 3, br. 4, str. 62–70.*
- Lesli, Whitebread, D. (2006). Interpretations of Independent Learning in the Early Years. *Internationals Journal of Early Education*, vol.8. No. 3, 243–252.
- Мандић, Д., Ристић, М. (2006). *WEB портали и образовање на даљину у функцији подизања квалитета наставе*. Београд: Медиаграф. стр. 105.
- Milutinović, J. (2008). Kvalitet obrazovanja. U O.Gajić (ur.), *Evropske dimenzije promena obrazovnog sistema u Srbiji (Ka evropskom obrazovnom prostoru: tokovi promena). European Dimension of Changes in the Educational System in Serbia: Toward the European Educational Area: Courses of Changes*. Novi Sad: Filozofski fakultet, Odsek za pedagogiju, 61–72.
- Милутиновић, Ј. (2003). Информално образовање – појмовни оквир и карактеристике. *Педагошка стварност*, вол. 49, бр. 5–6, стр. 394–407.
- Pastuović, J. (2008). Сјеложивотно учење и промјене у школовању. *Odgojene znanosti: Vol.10, br. 2, str. 253–267.*
- Pivac, J. (1995). *Škola u svijetu promjena*. Zagreb: Željeznička tiskara d.o.o
- Ратковић, М. (2010). *Пут ка успешној школи*. Нови Сад: Прометеј.
- Суботић, Љ., Гајић, О., Лунгулов, Б. (2011). *Квалитет високог образовања у друштву знања – могућности и перспективе*, у Зборнику радова 17 „Технологија, култура, развој“ – западни Балкан на путу ка Европској унији, Међународни научни скуп „Технологија, култура и развој“, Тиват, 01–03. септембар 2010.
- Философия образования для 21. века*, (1992). Москва: Сборник статей. Логос.
- Ценић, С., Петровић, Ј. (2005). *Васпитање кроз историјске епохе*. Учитељски факултет Врање, Београд: Едука.
- Шпановић, С. (2008). *Од откривајућег учења до самоумереног учења*. Нови Сад: Савез педагошких друштава Војводине.

<http://www.heg.gov.ba/Dokumenti/Bolonja/?id=38>, Komuniké iz Leuvena/Louviana-
la- Neuvea, 2009

Dragana S. Ljubisavljević

PERMANENT EDUCATION AS A SOCIAL IMPERATIVE OF THE MODERN CIVILISATION

Summary

New social orders, the progress of the contemporary society, the expansion of knowledge, the development of science, technology and IT gave rise to numerous changes in the life of a modern man. The needs of the contemporary society require a broadly educated individual, who will have lifelong education, who is ready to track the changes of the postmodern world in terms of the contemporary technical and scientific development and who will be equipped with different democratic and social skills necessary for the participation in the nowadays' society. In order to learn continuously and increase the capabilities necessary for life and work, it is essential to enable students to seek and gather significant and reliable pieces of information during their years of schooling. To get familiar with all the achievements in the field of one's interest, it is vital for one to self- educate. Consequently, in order to be capable of self-education after finished school, one must be willing to acquire responsibilities for oneself and one's actions and to learn to cooperate.

Therefore, it is expected from a modern school from an early school age to procure planned and systematic growth of independence with its curricula and learning processes, which is only possible if during education teachers' teaching is combined with students' autonomous learning with a tendency that teaching becomes self-education, that is, self-learning with or without outside help.

